

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

RL ./ riksåklagaren ang. brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål

(Göta hovrätts dom den 31 maj 2023 i mål B 1744-23)

Högsta domstolen, som meddelat prövningstillstånd i målet, har förelagt riksåklagaren att sända eller lämna in svarsskrivelse över RL:s överklagande. Följande anförs.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom.

Bakgrund

Åtalet

RL åtalades för brott mot lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (knivförbudslagen) med påstående om att han haft ett multiverktyg med kniv i ett fordon på allmän plats trots att det inte var befogat. RL begick enligt åtalet gärningen av oaktsamhet.

Tingsrätten

Tingsrätten frikände RL från åtalet då rätten ansåg att innehavet varit befogat. Rättens ordförande var skiljaktig och ansåg att innehavet inte kunde anses befogat, varför RL skulle dömas för oaktsamt brott mot knivlagen.

Hovrätten

Hovrätten dömde RL i enlighet med åtalet. Hovrätten fann det utrett att han hade haft ett multiverktyg som innefattade en kniv med ett knivblad om 5,5 cm i ett fordon på allmän plats. I frågan om innehavet varit befogat anfördes följande.

Vid prövningen av om ett innehav är befogat ska en samlad bedömning av omständigheterna kring innehavet göras. Utöver vad det är för kniv och hur den har förvarats har anledningen till innehavet stor betydelse, varvid det ska beaktas hur nära och naturligt sammanbundet innehavet är med det användande som motiverade att kniven togs med.

Det multiverktyg med kniv som [RL] innehaft är inte ett sådant föremål som generellt kan godtas när det saknas speciella omständigheter som talar för en mera påtaglig risk för att det kommer att användas som vapen (jfr NJA 2016 s. 30). Utrymmet för att bedöma ett knivinnehav i ett

fordon som befogat är dock ofta större jämfört med om innehavet sker på annan plats som omfattas av knivförbudslagen. Vad gäller anledningen till innehavet har emellertid vid förhöret med [RL] framkommit att han haft med sig multiverktyget med kniven för eventuella framtida reparationer och att det legat oanvänt i fordonets handskfack i några dagar. Enligt hovrätten kan det inte anses befogat att inneha ett multiverktyg med kniv i en A-traktor för eventuella framtida reparationer. Även om multiverktyget med kniven legat i handskfacket får det vidare enligt hovrättens bedömning anses ha varit lättåtkomligt. Sammantaget framstår därför [RL:s] innehav av multiverktyget med kniven som obefogat.

Överklagandet

RL har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet, lindra straffet och avslå yrkandet om förverkande. Han har vidare yrkat att domstolen ska befria honom från erläggande av avgift till brottsofferfonden och ersättning till staten för biträdesersättning.

Som grund för yrkandet i skuldfrågan har han gjort gällande att innehavet har varit befogat.

Grunderna för min inställning

Knivförbudslagen

Genom knivförbudslagen infördes år 1988 ett förbud mot att inneha knivar m.m. vid offentliga tillställningar och allmänna sammankomster. Genom lagstiftning år 1990 utvidgades förbudet till att gälla innehav på allmän plats och inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs. År 2000 blev det förbjudet att ha kniv och andra farliga föremål enligt knivlagen också i fordon på allmän plats.

Motivet till att införa ett förbud att inneha kniv i fordon på allmän plats var att det framstod som otillfredsställande att det inte skulle vara möjligt att ta om hand och förverka knivar och andra farliga föremål hos personer som är föremål för omhändertagande eller annat polisingripande i de fall då en kniv eller liknande återfinns i en bil på allmän plats. (Se prop. 1999/2000:27 s. 81.)

Enligt 1 § första stycket knivförbudslagen får knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, eller i fordon på allmän plats. Enligt andra stycket i samma paragraf gäller förbudet inte, om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som *befogat*. Stickvapen eller knivar som är konstruerade så att klingan eller bladet snabbt kan fällas eller skjutas ut ur sitt skaft (springstiletter eller springknivar) får inte innehas av personer under 21 år.

Enligt 4 § första stycket knivförbudslagen ska den som uppsåtligen bryter mot 1 eller 2 § dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Om gärningen har begåtts

av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Om brottet grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst två år. Om det rör sig om ringa fall utgör gärningen inte brott.

Knivförbudslagen syftar till att förebygga att knivar och andra farliga föremål kommer till användning i samband med brott mot liv eller hälsa (jfr bl.a. prop. 1989/90:129 s. 12 där det talas om kniv innehav som typiskt sett ökar risken för våldsanvändning i samhället).

Vid införande av förbudet angavs i förarbetena att en begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål i sig bör vara ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet (prop. 1987/88:98 s. 6).

Mot bakgrund av förekomsten av dödligt våld genom knivvåld, även bland ungdomar, har det bedömts angeläget att från samhällets sida vidta åtgärder för att minimera förekomsten av knivar och liknande föremål i sammanhang där dessa kan komma att användas vid brott mot liv och hälsa. Den mest praktiska nyttan av knivförbudslagen har bedömts vara att den ger möjlighet att ta om hand och förverka knivar m.m. hos personer som är föremål för omhändertagande eller annat polisingripande innan något allvarligare brott begås. Syftet med förbudslagstiftningen kan emellertid också sägas vara att tydligt markera att knivar och andra farliga föremål inte ska innehas på platser där risken för våldsbrott kan anses vara särskilt stor. (Se prop. 1999/2000:27 s. 79)

Befogade innehav

För att lagstiftningen om ett generellt knivförbud inte ska framstå som verklighetsfrämmande och alltför långtgående har förbudet försetts med vissa undantag. Det har lämnats utrymme för sådana innehav av kniv som de flesta anser vara legitima och naturliga och som det saknas anledning att förbjuda. Endast på detta sätt har det bedömts vara möjligt att skapa förståelse hos allmänheten för lagstiftningen. (Se prop. 1989/90:129 s 11.)

Att vissa situationer är undantagna från förbudet har vidare motiverats av att knivar och andra föremål rimligtvis måste kunna medföras till och från t.ex. olika fritidsaktiviteter där användande av kniv är naturligt och invändningsfritt från allmän synpunkt. De faktorer som enligt förarbetena bör beaktas vid bedömning av om ett innehav är befogat innefattar anledning till att föremålet medförts och hur det förvaras. I förarbetena framhålls att undantagsreglerna bör tillämpas med förnuft och generositet. (Se prop. 1987/88:98 s. 16.)

Tanken med undantaget för befogade innehav var, när lagen infördes, att det inte skulle vara förbjudet att bära förhållandevis ofarliga knivar - exempelvis mindre hopfällbara pennknivar. Anledningen till att föremålet har medförts och hur det förvaras skulle enligt förarbetena också ha en betydelse. Förbudet borde exempelvis inte omfatta en som present inköpt förskärare om denna, innan

hemtransport hunnit ske, inslagen i ett paket medförs vid en biograf föreställning. Även scouter - i vilkas utrustning ingår kniv – borde enligt förarbetsuttalandena till lagen med stöd av denna undantagsregel kunna bevista sådana tillställningar och sammankomster som de brukar bevista i scoututrustning. Detsamma borde t.ex. gälla en hantverkare som stannar till för att lyssna på en gatumusiker eller ett politiskt torgmöte. Det framhölls att undantagsreglerna borde tillämpas med förnuft och generositet, så att inte knivförbudet med fog uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten. Man borde, sades det, vid tillämpningen hålla i minnet att knivförbudet är avsett att i första hand träffa ett sådant innehav av knivar, som ökar risken för att våldshandlingar inträffar och inte fall då innehavet framstår som nödvändigt eller harmlöst för ett naturligt betraktelsesätt. (Se a. prop. s. 16.)

Undantaget för befogade innehav formulerades om genom lagändringar den 1 juli 1990 och gäller sedan dess om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat. I specialmotiveringen angavs följande (se prop. 1989/90:129 s 21).

Det andra undantaget gäller innehav som annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat. Behovet är i dessa fall avsett att hänföra sig till i första hand arbete eller friluftsliv. Det saknar här betydelse om ett arbete utförs yrkesmässigt eller privat. Innehav av knivar och liknande föremål måste också i stor utsträckning anses befogat i samband med t.ex. jakt, fiske, sport, idrott och camping. Det bör vara tillräckligt att det framstår som naturligt att personen bär med sig föremålet med hänsyn till något arbete eller friluftsliv som han är, har varit eller kommer att bli engagerad i. Som exempel kan nämnas en hantverkare som under en hel arbetsdag bär med sig knivar och andra arbetsredskap som han vet kommer att behövas i arbetet. Det måste dock krävas att kniven eller redskapet till sin typ behövs för det arbete eller det friluftsliv som är aktuellt i det särskilda fallet. Som ytterligare exempel kan här nämnas att en kniv som används inom ett skolområde, t.ex. vid slöjdundervisning, också är avsedd att vara undantagen från förbudet. Föremål som inte har något praktiskt användningsområde i sammanhanget skall naturligtvis inte undantas.

Vad som uttalades då lagen infördes (prop. 1987/88:98 s. 16) som exempel på situationer där föremålets art och övriga omständigheter gör undantagsregeln tillämplig har naturligtvis principiell giltighet även för det utvidgade knivförbudet.

Undantaget tar generellt sikte på sådana innehav av knivar som framstår som legitima och naturliga utifrån en mera allmän samhällelig bedömningsgrund, t.ex. de som omfattas av nuvarande andra stycket punkt 1. Vid den bedömningen är naturligtvis allmänt sett föremålets art av stor betydelse liksom det sammanhang i vilket föremålet innehas. I de flesta fall måste exempelvis innehav av en mindre fickkniv, typ pennkniv, godtas. Endast om det finns speciella omständigheter som gör att det finns en mera påtaglig risk för att kniven kommer att användas som vapen är innehav av sådana knivar avsedda att omfattas av förbudet. Också en mindre slidkniv, t.ex. en s.k. morakniv, bör kunna godtas i många sammanhang. Detta gäller dock inte vid exempelvis nöjeställningar, idrottsevenemang, färd med allmänna kommunikationsmedel eller andra sammanhang där många människor träffas eller uppehåller sig.

Beträffande springstiletter, springknivar och gatustridsvapen är läget naturligtvis ett helt annat. Innehav av sådana föremål på allmän plats bör knappast någonsin kunna godtas. I praktiken gäller således ett totalförbud mot att inneha föremål av detta slag på allmän plats och inom

skolområden. På grund av bestämmelsen i tredje stycket gäller dessutom att varje innehav av springstiletter eller springknivar är förbjudet för personer under 21 år.

När det gäller tillämpningen generellt av undantagen enligt andra stycket kan hänvisas till vad som uttalades då lagen infördes (prop. 1987/88:98 s. 16).

Tillämpningen skall sålunda ske med förnuft och generositet så att förbudet inte med fog kan uppfattas som ett otillbörligt ingrepp i den personliga friheten. Ytterst är ju syftet med förbudsbestämmelsen inte något annat än att minska risken för våldshandlingar där vapen kommer till användning.

Innehav av knivar och andra farliga föremål i fordon på allmän plats har bedömts många gånger vara befogat. Personen i fråga kan exempelvis vara på väg ut på en fisketur eller för att jaga eller behöva kniven i något annat sammanhang som är helt legitimt. Det framhölls att förbudet i fordon därför måste tillämpas på ett mycket nyanserat sätt, så att den personliga integriteten inte kränks onödigtvis. En rimlig förklaring till innehavet bör enligt förarbetsuttalandena accepteras. (Se prop. 1999/2000:27 s. 81.)

Ringa fall

Att ansvar inte ska dömas ut i ringa fall hänger samman med att lagstiftaren har velat gardera sig mot att en tillämpning av knivförbudet framstår som stötande. Regeln om ansvarsfrihet är tillämplig på de fall där kniv innehavet visserligen inte är befogat, men ändå kan anses utgöra en mindre allvarlig överträdelse av förbudet. Med ringa överträdelse avses enligt förarbetena till införandet av knivlagen fall där en kniv utan godtagbar anledning har medförts vid en tillställning eller sammankomst, men där innehavet ändå kan anses ursäktligt, t.ex. därför att den som har kniven inte avsåg att delta när han eller hon förde med kniven till platsen (prop. 1987/88:98 s. 10). En annan situation är att det rör sig om en oaktsamhet, som visserligen är straffbar men som måste uppfattas som lindrig, såsom att innehavaren hade glömt att en jaktkniv låg nedstoppad i ett sidofack på den väska som han eller hon tidigare hade använt för en jaktresa.

Högsta domstolens praxis

I ”Butterflykniven” NJA 1998 s. 604 ansågs ett innehav av en butterflykniv vare sig befogat eller ringa. Högsta domstolen fann att en butterflykniv genom sin konstruktion är ett farligt föremål som i likhet med andra springknivar och springstiletter i princip bara är avsett för våldsanvändning och inte har något egentligt nyttigt ändamål. Härtill kom att hanterandet av kniven skedde bland ungdomar vid en tid och på en plats där risken för situationsbetingat våld med kniv bedömdes vara som mest överhängande (jfr prop. 1989/90:129 s. 9 och 12).

I ”Bollträet” NJA 2011 s. 556 dömde Högsta domstolen den tilltalade för brott mot knivförbudslagen som bestod i att han innehaft ett bollträ som han sagt sig vara beredd att använda som tillhygge. Med hänsyn till vad som framkommit om skälet till innehavet kunde det inte anses vara fråga om vare sig ett befogat innehav eller ett ringa fall.

I NJA 2016 s. 30 ansåg Högsta domstolen att ett medförande av en matlagningskniv i en handväska på allmän plats var befogat och därmed inte brottsligt. Högsta domstolen uttalade att bedömningen av om ett innehav kan anses som befogat ska göras i ljuset av förbudets ändamål att minska förekomsten av knivvåld och vid den bedömningen kan ett flertal faktorer ges betydelse, bl.a. vad som föranlett innehavet och arten av det föremål som innehas. Av de nämnda exemplen i lagmotiven framgår att hänsyn bör kunna tas till hur nära och naturligt sammanbundet ett innehav är med ett sådant legitimt förfogande som motiverat innehavet. Hänsyn bör, uttalades det, tas också till andra omständigheter som typiskt sett påverkar risken för våldsanvändning. Den som under alkoholpåverkan innehar en kniv på allmän plats får i regel anses löpa större risk för att hamna i situationer där våldshandlingar kan inträffa. Den risken är typiskt sett stor nattetid i miljöer där andra alkoholpåverkade personer uppehåller sig (jfr NJA 1998 s. 604). Den tilltalade i målet hade uppgett att hon använt kniven för matlagning på ett kalas och var på väg hem när hon omhändertogs i samband med ett gatubråk. Högsta domstolen fann att innehavet, trots bl.a. omständigheterna att den tilltalade hamnat i bråk och var alkoholpåverkad, varit legitimt betingat av att hon var på väg hem med kniven.

Min bedömning

Frågan i målet är i första hand om RL:s innehav av multiverktyget med kniv har varit befogat.

I målet är det klarlagt att en polispatrull, dagtid cirka kl. 14.00, stoppade och kontrollerade den A-traktor som RL förde på allmän plats. Skälet till att fordonet stoppades var att patrullen upplevde det som att A-traktorn körde fortare än 30km/h. I bilen fanns, utöver RL, ytterligare två ungdomar.

Vid s.k. flygande inspektion påträffades det multiverktyg med kniv som åtalet gäller i fordonets handskfack, bredvid förarplatsen. Knivens blad är 5,5 cm långt.

RL har uppgett att han hade föremålet i bilen för det fall han skulle behöva reparera bilen. Han hade enligt egen uppgift inte använt kniven den dagen eller annars i omedelbar närtid.

Det är genom RL:s egna uppgifter klarlagt att han inte var på väg till eller från någon aktivitet – t.ex. jakt eller matlagning – som innebar att han behövt ha med sig kniven den aktuella dagen. Det finns alltså inte något nära och naturligt samband mellan innehavet av kniven och dess tänkta användningsområde (jfr NJA 2016 s. 30).

Ett syfte med knivförbudslagen är att minska risken för att personer bär med sig knivar eller andra farliga föremål som lätt kan användas om det skulle uppstå bråk eller konflikter, med allvarligare brottslighet som följd (NJA 2020 s. 778 p. 12). Detta måste inte minst gälla den risk för knivvåld vid konflikter som

förekommer bland ungdomar. För straffansvar krävs inte att det har funnits någon konkret fara för att det farliga föremålet skulle komma till brottslig användning.

I det här fallet har den vid tidpunkten 16-årige RL haft med sig en kniv i bilen när han åkte runt med sina jämnåriga kompisar. Jag delar hovrättens bedömning att det inte kan anses befogat att inneha ett multiverktyg med en utfällbar kniv i en A-traktor för eventuella framtida reparationer. Jag delar dessutom hovrättens bedömning att föremålet i det här fallet har förvarats lättåtkomligt.

I ljuset av knivförbudets ändamål och vid en samlad bedömning av omständigheterna kan RL:s innehav inte anses vare sig befogat eller ringa.

Även i övriga delar ansluter jag mig till hovrättens domskäl.

Hovrättens dom bör därför stå fast.

Bevisuppgift

1. Ljud- och bilduppspelning av förhöret med RL.
2. Beslagsprotokoll (förundersökningsprotokoll s. 10) till styrkande av att RL haft ett multiverktyg med kniv (s.k. överlevnadskniv) i handskfacket till sin A-traktor på allmän plats.
3. Fotografier av kniven (förundersökningsprotokoll s. 6–7) till styrkande av vad det är för kniv som innehafts.

Handläggning

Målet kan avgöras utan huvudförhandling.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till

Åklagarkammaren i Örebro (AM-50130-23).
Assistentåklagare Hanna Göthberg
Utvecklingscentrum.